

О. Є. Бавико,
д. е. н., доцент, професор кафедри менеджменту,
Міжнародний університет бізнесу і права, м. Херсон

ПРОСТОРОВА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ УПРАВЛІНСЬКОГО ВПЛИВУ В РЕГІОНАЛЬНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

О. Вавуко,
Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor,
Professor of Department of Management, University of International Business and Law, Kherson

THE SPATIAL DETERMINATION OF MAIN DIRECTIONS IN REGIONAL MANAGEMENT

У дослідженні обґрунтовується необхідність трансформації управлінських інструментів регіонального менеджменту у відповідності до специфіки постіндустріального розвитку регіональної економіки. Вплив сучасних технологій призводить до змін у парадигмі території, яка з фізичного базису розміщення об'єктів економічної діяльності перетворюється в економічний простір, що визначається наступними характеристиками: глобалізована просторово-інформаційна система; середовище, що створюється у процесі взаємодії суб'єктів економічної діяльності; мережева організація взаємодії соціально-економічних суб'єктів, що характеризується горизонтальною архітектонікою, здатністю до самоорганізації та саморозвитку, збільшенням синергетичного ефекту. Визначення напрямів розвитку регіонального економічного розвитку та відповідних управлінських інструментів регіонального менеджменту базується на типології просторового розвитку регіонів. За сучасних умов формування мережевої економіки в Україні, в основу типології просторового розвитку регіонів покладено критерії: економіко-географічне положення регіону в національному економічному просторі; ступінь входження регіону у глобальний економічний простір; характер взаємодії господарюючих суб'єктів у регіоні. У відповідності до специфіки просторового розвитку регіонів визначаються основні напрями розвитку.

The study the necessity of transformation management tools for regional management in accordance with the specific post-industrial development of the regional economy. The impact of modern technology leads to changes in the paradigm of territory that from the physical placement of the base of economic activity turns into an economic space that is defined by the following characteristics: globalized spatial information system; environment that is created during the interaction of economic activity; the interaction network of socio-economic actors, characterized by horizontal architectonics capacity for self-organization and self-development, increasing synergetic effect. Identification of areas of regional economic development and appropriate management tools based on regional management of spatial typology of regional development. In modern conditions of formation of the network economy in Ukraine, based spatial typology of regions entrusted criteria: economic and geographical position of the region in the national economic space; the degree of occurrence of the region in the global economy; nature of the interaction of economic agents in the region. In accordance with the specific spatial development of regions defines the main directions of development.

Ключові слова: регіональний менеджмент, просторовий розвиток, мережева економіка, індикатори просторового розвитку, напрями просторового розвитку.

Key words: regional management, spatial development, network economy, indicators of spatial development, directions of spatial development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Визначення управлінських інструментів, які відповідають сучасним характеристикам та умовам розвитку

регіональних соціально-економічних систем є однією з головних науково-прикладних проблем регіонального менеджменту. Актуалізація відповідної проблеми де-

термінується постіндустріальною трансформацією регіонального базису — від території розміщення об'єктів економічної діяльності до економічного регіонального простору, що визначається наступними характеристиками: глобалізована просторово-інформаційна система; середовище, що створюється у процесі взаємодії суб'єктів економічної діяльності; мережева організація взаємодії соціально-економічних суб'єктів, що характеризується горизонтальною архітектонікою, здатністю до самоорганізації та саморозвитку, збільшенням синергетичного ефекту.

Визначення напрямів розвитку регіонального економічного розвитку та відповідних управлінських інструментів регіонального менеджменту базується на типології просторового розвитку регіонів — методиці диференціації території, єдиного економічного простору на якісно визначені за комплексними критеріями, що відбивають стан соціально-економічного розвитку, однорідні групи територій. Типологічні дослідження мають велике теоретичне та практичне значення для регіонального розвитку. Типологізація дозволяє простежити певний порядок у просторових процесах, узагальнити інформацію про подібність і розходження регіонів, полегшує вивчення їхніх конкурентних переваг, дає можливість виявити внутрішні закономірності їхнього розвитку і, в остаточному підсумку, сприяє ефективному управлінню наявними в регіональній економіці ресурсами.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Основою типологізації регіонального економічного простору є економічне районування. Визначені у дослідженнях вітчизняних вчених-регіоналістів системи макрорегіонів базуються на ознаках наявності детермінованих територіальною близькістю, географічною та соціально-економічною специфікою взаємозв'язків, центрами яких були великі агломерації [1; 2; 3]. Але в основу регіонального менеджменту та національної політики регіонального розвитку в Україні покладений адміністративно-територіальний устрій, тобто основними об'єктами управління виступають області.

Вітчизняні та іноземні дослідники в якості основних критеріїв типологізації визначають окремі сфери регіонального простору: економічна; соціальна; екологічна; та їхні підсистеми і комплексні характеристики: виробництво, інфраструктура, інноваційний розвиток, економічна безпека, ступінь трансформації, фінанси, сталість розвитку, система медичного забезпечення, освіти, нормативна система, характер прийняття управлінських рішень, природно-географічні умови, стан реформування економіки. Для характеристики рівня економічного розвитку регіонів зазвичай використовують показники: обсяг ВРП на одного жителя і темпи його росту, регіональний рівень безробіття, зменшення обсягів промислового виробництва за визначений проміжок часу, поточне зменшення обсягів промислового виробництва на душу населення, обсяг промислового виробництва

на душу населення, обсяг інвестицій в основний капітал.

Для характеристики соціального стану регіонів найчастіше використовують показники: рівень безробіття, рівень середньомісячної заробітної плати в регіоні, обсяги реальних доходів населення, показник середньої тривалості життя населення [4; 5; 6].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Постіндустріальна трансформація змінює логіку взаємодії на всіх рівнях соціально-економічних процесів. Експонентний розвиток технологій та формування мережевої економіки вимагають відповідної трансформації управлінських інструментів регіонального менеджменту. Метою представлено-го дослідження є визначення основних напрямів управлінського впливу на регіональну економіку в контексті ступеню та специфіки її просторового розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

За сучасних умов розбудови постіндустріального суспільства, враховуючи початковий етап формування мережевої економіки в Україні, специфіка регіонального економічного простору полягає у поєднанні характеристик фізичного базису і середовища розвитку. За таких умов в основу типології просторового розвитку регіонів необхідно покласти наступні критерії:

- 1) економіко-географічне положення регіону в національному економічному просторі;
- 2) ступінь входження регіону у глобальний економічний простір;
- 3) характер взаємодії господарюючих суб'єктів у регіоні.

Відповідні індикатори типології регіонального економічного простору мають відображати стан розвитку мережевої економіки, яка формується в умовах постіндустріального розвитку.

За критерієм економіко-географічного положення регіону в національному економічному просторі, найбільш значимим в аспекті даного дослідження є виділення центральних, розвинутих і периферійних регіонів.

За критерієм ступеня входження регіону у глобальний економічний простір, який відображає обсяги міжнародних економічних зв'язків, доцільно сформулювати відповідні групи: глобалізованих, слабо глобалізованих та орієнтованих на локальні ринки регіонів.

За характером взаємодії господарюючих суб'єктів, що відображається у їх загальній кількості, рівні інноваційності продукції та впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій у виробничі процеси, вбачається необхідним визначити: мережеві, слабомережеві та централізовані регіони.

Типологія просторового розвитку регіонів за визначеними критеріями здійснюється на основі загальних індикаторів просторового порівняння, які складаються з регіональних індексів визначених показ-

Таблиця 1. Система показників типології просторового розвитку регіонів

Критерій типології	Економіко-географічне положення регіону	Ступінь входження регіону у глобальний економічний простір	Характер взаємодії господарюючих суб'єктів у регіоні
Індикатори просторового порівняння	Індикатор центр-периферійності	Індикатор глобалізованості	Індикатор мережовості
Показники для аналізу	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кількість населення в регіоні, всього, тис. осіб. 2. Щільність населення, осіб на 1 кв. км. 3. Кількість міст, всього; 4. Валовий регіональний продукт, млн грн. 5. Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, тис. грн. 6. Загальний обсяг вантажопотоків, млн т. 7. Загальний обсяг пасажиропотоків, млн осіб 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Загальний обсяг експорту товарів, млн дол. 2. Загальний обсяг імпорту товарів, млн дол. 3. Загальний обсяг експорту послуг, млн дол. 4. Загальний обсяг імпорту послуг, млн дол. 5. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, млн дол. 6. Обсяг прямих іноземних інвестицій на одну особу, дол. 7. Міграційне сальдо регіону 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кількість підприємств та організацій в регіоні. 2. Щільність підприємств та організацій, од. на 1 тис. кв. км. 3. Кількість інноваційно-активних підприємств, всього. 4. Загальний обсяг випуску інноваційної продукції, тис. грн. 5. Обсяги впровадження прогресивних технологічних процесів. 6. Об'єм ринку послуг з надання підключення до Інтернет. 7. Кількість підприємств та організацій підключених до Інтернет

ників, що розраховуються у відношенні до середніх значень по Україні. Визначення індикаторів розглядається як результат взаємодії регіональних індексів показників, який у формалізованому вигляді можна представити наступним чином:

$$I = \frac{K_1 + K_2 + \dots + K_n}{n}$$

де *I* — індикатор розвитку регіону за визначеним критерієм;

k — значення регіональних індексів визначених показників у відношенні до середніх по Україні;

n — кількість показників обраних для аналізу регіонального економічного простору.

Трьом критеріям типології просторового розвитку регіонів в умовах формування мережевої економіки відповідатимуть три індикатори (табл. 1).

Визначену систему типології просторового розвитку регіонів було застосовано у процесі аналізу ступеня центр-периферійності, глобалізованості, мережовості адміністративно-територіальних одиниць України. Отримані в ході дослідження результати дають змогу класифікувати регіони України за наступними типами, відповідно до визначених критеріїв (рис. 1—4).

До числа центральних регіонів за результатами дослідження можна віднести: м. Київ та Київську область, а також Дніпропетровську та Донецьку області. Одночасно необхідно зауважити на тому, що центральність Київської області зумовлена дифузійним впливом беззаперечного економіко-географічного центру, яким є м. Київ. Центральні регіони, як було вказано вище, дійсно зосередили вагомий еконо-

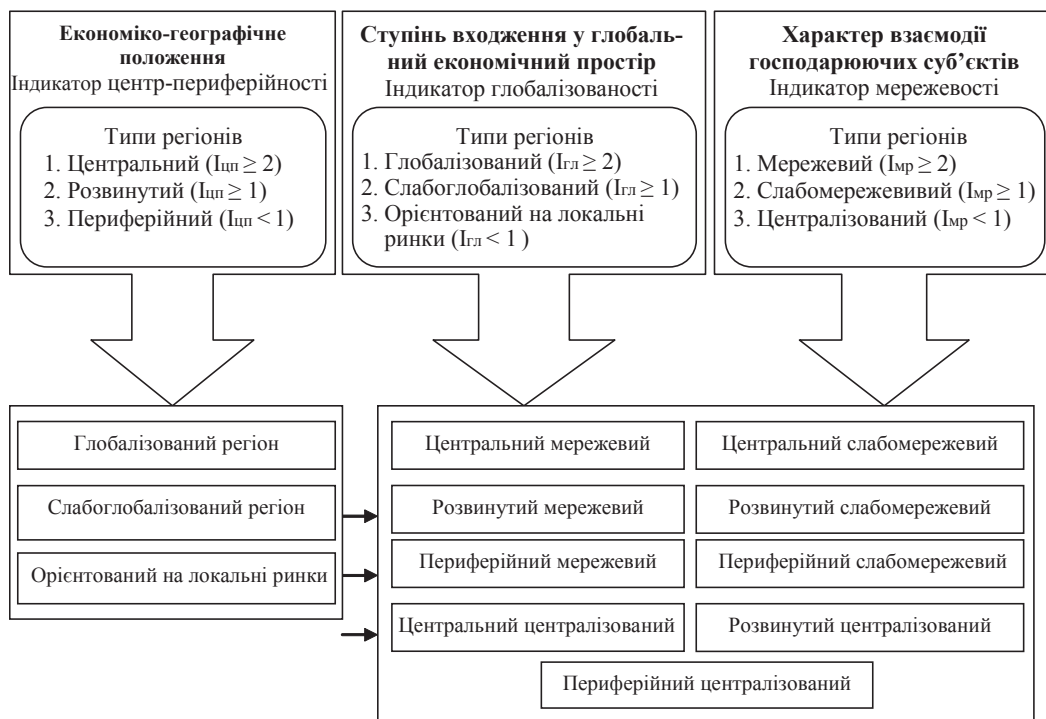

Рис. 1. Типологія регіонів за критеріями просторового розвитку

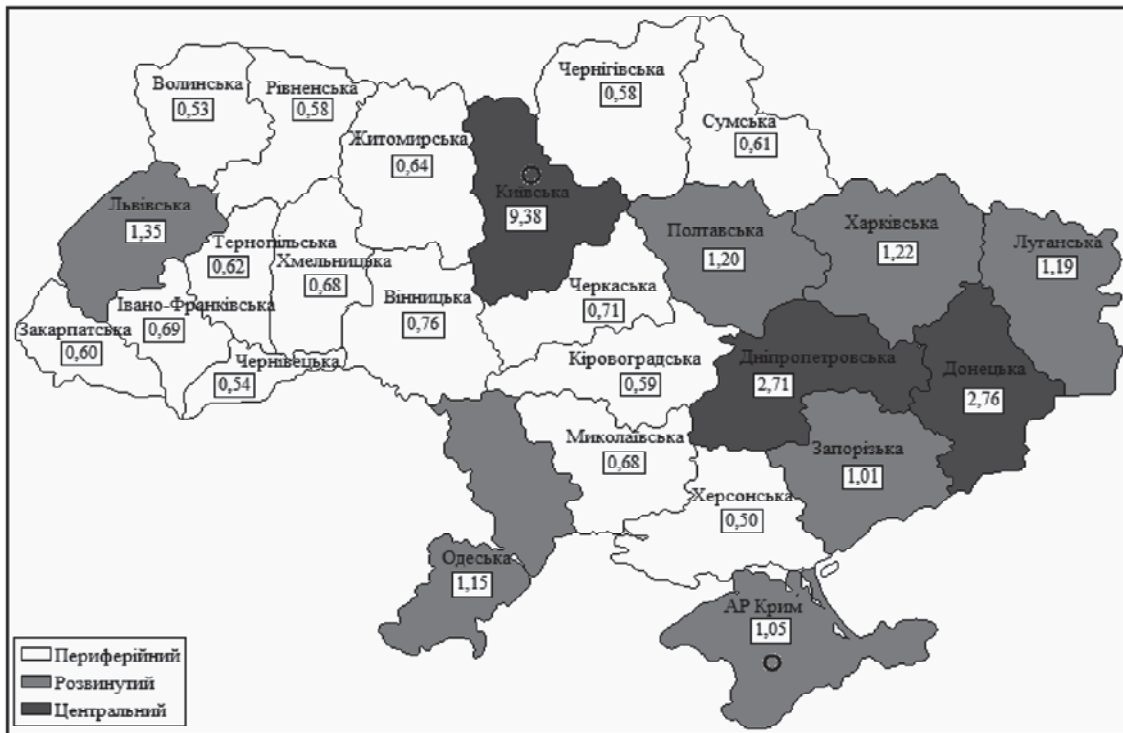

Рис. 2. Ранжування регіонів України за індикатором центр-периферійності

мічний потенціал: 26,8% населення, 43,9% ВРП, 48,7% вантажопотоків, 37,5% пасажиропотоків у державі. Одночасно на високому рівні знаходяться і показники глобалізованості зазначених регіонів, які складають від загальнодержавних: 57,5% експорту, 61,6% імпорту товарів, 73,8% прямих іноземних інвестицій. Наявність мережеских форм

організації економічної діяльності можна констатувати відносно м. Києва, але така оцінка, скоріше за все пов'язана зі специфікою агломераційних факторів концентрації підприємств на обмеженій території. Велика кількість впроваджених прогресивних технологій дозволила Харківській області отримати статус мережевого регіону. Дніпропет-

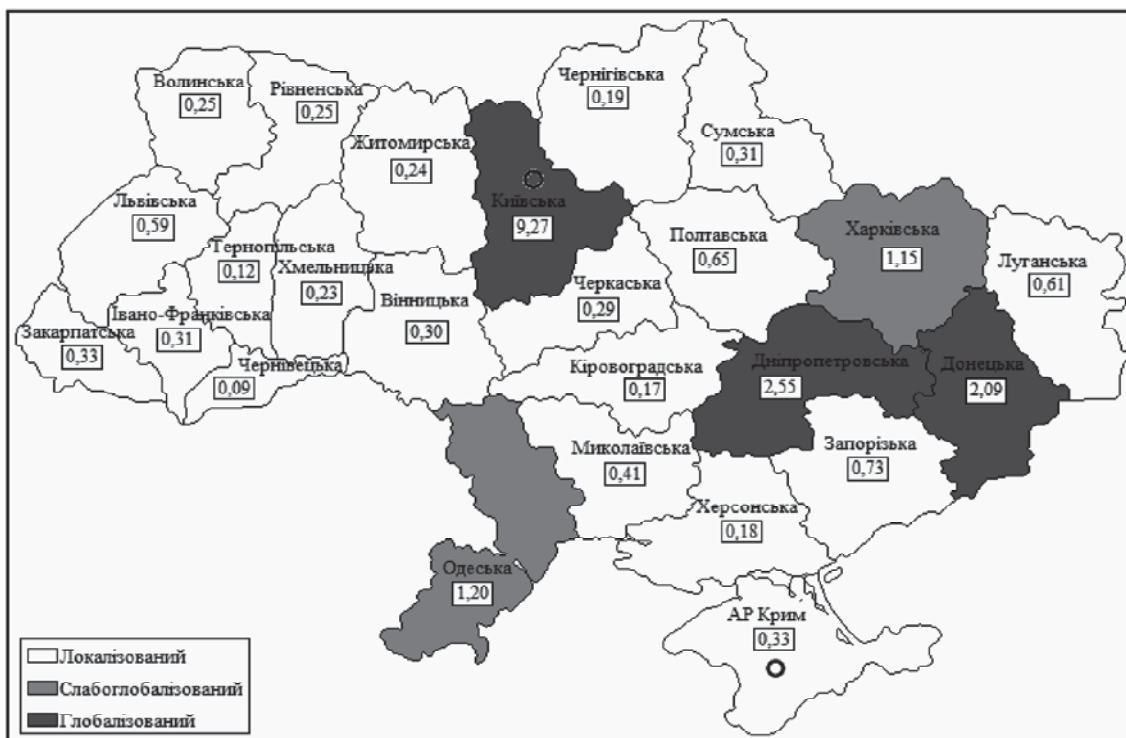

Рис. 3. Ранжування регіонів України за індикатором глобалізованості

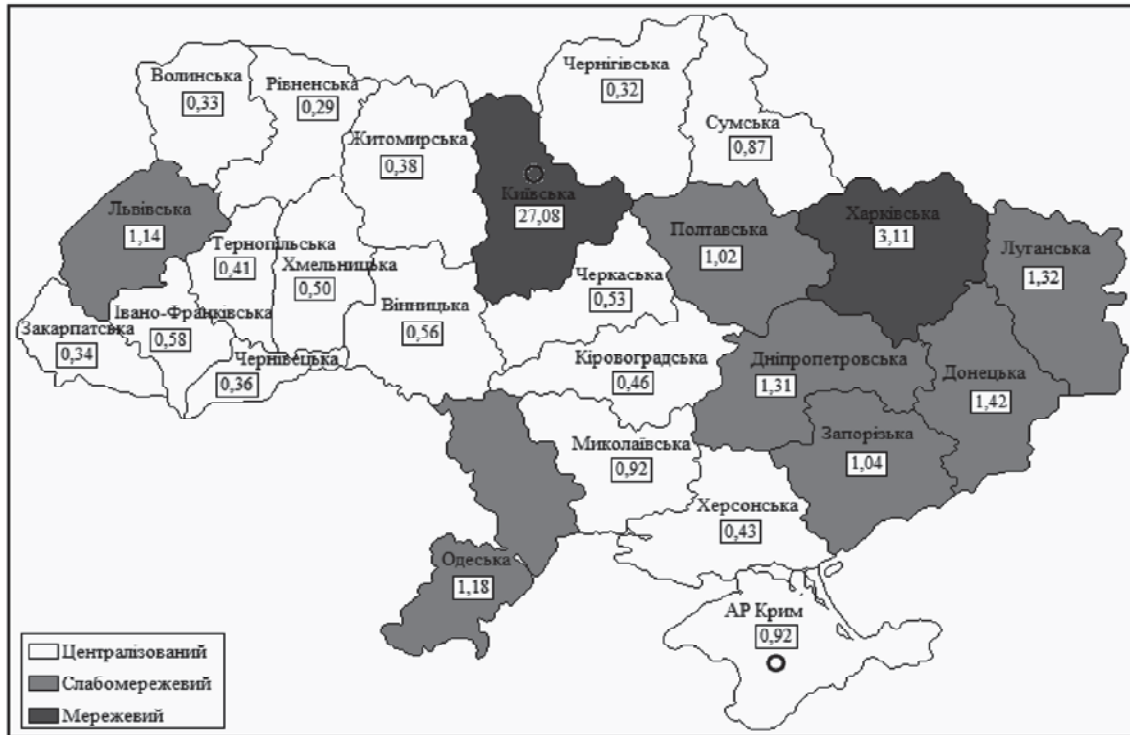

Рис. 4. Ранжування регіонів України за індикатором мережовості

ровська та Донецька області характеризуються початковим станом формування мережових відносин.

До групи розвинутих регіонів віднесено: Одеську, Харківську, Запорізьку, Луганську, Львівську, Полтавську області, м. Севастополь та АР Крим. Ос-

Таблиця 2. Управлінські завдання щодо розвитку регіонального економічного простору

Тип регіонального економічного простору	Статус і місце у структурі національного економічного простору	Основні напрями розвитку
1	2	3
Центральний	Ядро, полюс росту, джерело дифузії нововведень	1. Активне впровадження високих технологій у всі сфери економічної діяльності. 2. Розвиток власних мереж засобами регіональної експансії, розширення зони впливу, організації представництв у периферійних регіонах. 3. Подальший розвиток сфери послуг, перенесення виробничих процесів за межі регіону – аутсорсинг
Розвинутий	Регіональні ядра, полюси росту та дифузії	1. Створення умов для підвищення рівня інноваційності господарюючих суб'єктів. 2. Розвиток суміжних з базовими виробництв високотехнологічного обладнання та інструментів. 3. Розвиток регіональних центрів з розробки та впровадження інновацій
Периферійний	Периферія, яка знаходиться під впливом дифузії	1. Надання своєї території для розміщення виробничих, логістичних, управлінських ланок великих компаній. 2. Формування високотехнологічних виробничих, переробних комплексів. 3. Диверсифікація економічної діяльності за рахунок розвитку сфери послуг
Глобалізований	Центри зовнішньо-економічної активності	1. Подальший розвиток експортноорієнтованих галузей. 2. Розширення інвестиційного портфелю
Слабглобалізований	Регіональні центри зовнішньо-економічної діяльності	1. Створення сприятливого інвестиційного клімату. 2. Використання новітніх технологій у процесі розвитку експортно-імпоротної діяльності
Орієнтований на локальні ринки	Периферія зовнішньо-економічної діяльності	1. Розвиток внутрішньої та зовнішньої інфраструктури, підвищення ступеня доступності території для інвесторів
Мережовий	Мережовий центр економічного простору, джерело дифузії нововведень	1. Подальший розвиток і впровадження інформаційних технологій та мережових відносин між суб'єктами господарської діяльності. 2. Розвиток кластерних та віртуальних форм організації економічних відносин
Слабмережовий	Регіональні мережеві центри	1. Розвиток інститутів, які стимулюють міжсекторальні взаємодії. 2. Розвиток послуг у сфері ІКТ, інжинірингу, маркетингу, кадрового забезпечення
Централізований	Мережева периферія	1. Інформатизація всіх сфер економічних взаємовідносин. 2. Формування мережових центрів економічного розвитку

новні економічні показники у цих регіонах знаходяться вище середньодержавного рівня. В узагальненому результаті зазначені області мають: 34,1% населення, 31,4% ВРП, 28,7% вантажопотоків, 26,3% пасажиропотоків. Середній рівень глобалізованості з числа розвинутих регіонів мають тільки Одеська та Харківська області, інші розвинуті регіони характеризуються, як орієнтовані на локальні ринки. Такий стан речей пояснюється низьким рівнем експортно-імпортних операцій та інвестиційної привабливості для іноземних інвесторів. Так, середній регіональний індекс експорту товарів для Запорізької, Луганської, Львівської, Полтавської областей, м. Севастополя та АР Крим становить — 0,73, індекс іноземних інвестицій — 0,44. Враховуючи те, що середній показник по країні визначений як 1, можна стверджувати, що навіть наявність відносно розвинутої виробничої бази, а у випадку з Львівською областю та АР Крим, прекрасними рекреаційними можливостями — ці регіони не включені у глобальні економічні процеси та перебувають у стані відносно закритих, локалізованих економічних систем.

Відносно розвитку мережевих відносин у розвинутих регіонах, можна зробити висновок, що вони перебувають на початковій стадії формування та відносяться до слабомережевої групи, крім АР Крим, характер взаємозв'язків економічних суб'єктів в якій є централізованим. Середній регіональний індекс впровадження прогресивних технологій у Запорізькій, Луганській, Львівській, Полтавській областях становить 0,85, індекс підприємств підключених до мережі Інтернет — 0,67.

П'ятнадцять областей за результатами дослідження було віднесено до групи периферійних. Показники їхнього економічного розвитку, ступеню входження у глобальний економічний простір та розвитку мережевих відносин, є значно нижчими за середній рівень. Так, при загальній частці населення у 39,1%, господарськими комплексами периферійних регіонів виробляється: 24,7% ВРП, забезпечується відповідно 22,6% та 36,2% вантажо- та пасажироперевезень. Низький рівень індустріалізації зумовлює орієнтацію на локальні ринки та відсутність мережевих відносин. Так, середній регіональний індекс експорту товарів становить 0,28, індекс прямих іноземних інвестицій — 0,14, індекс впровадження прогресивних технологій — 0,39; індекс підприємств підключених до мережі Інтернет — 0,29.

ВИСНОВКИ

Результати аналізу показників просторового розвитку регіонів вказують на загальний централізований характер національного економічного простору України. Його структура характеризується наявністю потужного ядра, яке відіграє роль адміністративного, економічного, фінансового, інноваційного центру та наявністю відсталої периферії. Розвинуті регіони знаходяться під дифузійним впливом ядра і поступово переходять на більш високий рівень розвитку, підтягуючи за собою периферійні регіони першої групи. Відсутність індустріальної бази, фінансових можливостей для впровадження прогресивних технологій, низький рівень життя населення, який спричиняє відтік людського капіталу закріплюють економічний стан відсталих периферійних регіонів на депресивному рівні.

Загальна логіка постіндустріального розвитку визначає два основні напрями управлінського впливу, що спрямовуються на відповідні трансформації:

- 1) централізований економічний простір — мережевий економічний простір;
- 2) регіон орієнтований на локальні ринки — глобалізований регіон.

При цьому специфіка регіонального розвитку за визначеними напрямками буде визначатись положенням регіону в національному гео економічному просторі: його центральною або периферійною. Зміст відповідних процесів відображено у таблиці 2.

Література.

1. Шаблій О.І. Соціально-економічна географія України: навч. посібник / О.І. Шаблій. — Львів: Світ, 1994. — 608 с.
2. Поповкін В.А. Регіонально-цілісний підхід в економіці / В.А. Поповкін. — К.: Наукова думка, 1993. — 345 с.
3. Дорогунцов С. Устойчивость развития эколого-экономического потенциала Украины и ее регионов / С. Дорогунцов, А. Федорищева // Экономика Украины. — 1996. — № 7. — С. 5—12.
4. Барановський М.О. Депресивність регіонів України / М.О. Барановський // Теорія та практика наукових досліджень. — 2006. — № 1. — С. 74—81.
5. Куперштох В.Л. Методические основы выделения депрессивных и отсталых регионов / В.Л. Куперштох // Регион: экономика и социология. — 1996. — № 2. — С. 3—33.
6. Международный опыт региональной политики (типология регионов, выводы и предложения). Проект TASIC. — М.: Экспертный Институт, 1996. — 253 с.

References:

1. Shabljiy, O.I. (1994), *Sotsial'no-ekonomichna heohrafiia Ukrainy [Social and Economic Geography of Ukraine]*, Svit, L'viv, Ukraine.
2. Popovkin, V.A. (1993), *Rehional'no-tsilisnyj pidkhd v ekonomitsi [Regional-holistic approach in economics]*, Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
3. Dorohuntsov, S. (1996), "Sustainability of ecological and economic potential of Ukraine and its regions", *Ekonomyka Ukrainy*, vol. 7, pp. 5—12.
4. Baranovs'kyj, M.O. (2006), "Depression of Ukraine Regions", *Teoriia ta praktyka naukovykh doslidzhen'*, vol. 1, pp. 74—81.
5. Kupershtokh, V.L. (1996), "Methodical bases of allocation depressed and underdeveloped regions", *Rehyon: ekonomyka y sotsyolohyia*, vol. 2, pp. 3—33.
6. Proekt TASIC (1996), "Mezhdunarodnyj opyt regional'noj politiki (tipologija regionov, vyvody i predlozhenija)" [*International experience in regional politics (regional typology, conclusions and recommendations)*], *Jekspertnyj Institut, Moscow, Russia*.
Стаття надійшла до редакції 09.06.2015 р.